

Radicalizarea în mediul penitenciar

Rașia Elena-Laura
Vasile Cristina Ștefania¹

Abstract

În contextul mediului de securitate actual, marcat de emergența fenomenului terorist, se impune necesitatea direcționării atenției și implicit, a eforturilor de cunoaștere și înțelegere către procesul de radicalizare, întrucât prevenția inițierii și desfășurării acestuia se transformă în primul pas destinat combaterii fenomenului terorist.

În urma demersurilor specialiștilor RAN și EUROPRIS privind identificarea mediilor și factorilor de radicalizare, a fost stabilit că sistemul penitenciar, prin particularitățile sale specifice, ocupă un loc important în înțelegerea acestui fenomen, reprezentând un mediu fertil dezvoltării procesului de (auto)radicalizare². Existența cazurilor de indivizi radicalizați în penitenciar, care ulterior au materializat atacuri teroriste, demonstrează necesitatea formulării unor politici destinate gestionării acestui risc.

La nivel național, sistemul penitenciar nu se confruntă cu o intensitate a procesului de (auto)radicalizare asemănătoare sistemelor penitenciare europene (exemplu: Franța, Marea Britanie, Belgia), însă emergența acestui fenomen, la nivel global, obligă concentrarea eforturilor instituționale asupra monitorizării și prevenției desfășurării acestuia.

In the context of the current security environment marked by the emergence of the terrorist phenomenon, it is necessary to direct the attention and implicitly the efforts of knowledge and understanding of the radicalization process, since the prevention is the first step in the fight against the terrorist phenomenon.

Following numerous studies on the background and radicalization factors, it has been established that the penitentiary system, though its specific particularities occupies an important place in the understanding of this phenomenon, represents a breeding ground for the development of the (self) radicalization process³.

The existence of individuals who went through the radicalization process in prisons and later becoming the protagonists of terrorist attacks, demonstrate the need to develop policies to manage this risk.

At the national level, the penitentiary system does not face with an intensity of the process similar to the one in France, Belgium or Great Britain, but the emergence of this phenomenon at global level forces the institutions to focus their efforts on monitoring and prevention of its development.

Cuvinte cheie: MEDIU DE SECURITATE; FENOMEN TERORIST; PROCES DE RADICALIZARE; POLITICI PUBLICE.

¹ Administrația Națională a Penitenciarelor, Direcția Reintegrare Socială.

² <https://www.europpris.org/>, ultima accesare a sursei: 02.12.2019.

<https://ec.europa.eu>, ultima accesare a sursei: 02.12.2019.

³ idem 1

DESFĂȘURAREA PROCESULUI DE RADICALIZARE ÎN MEDIUL PENITENCIAR

Conform lui Charles E. Allen, radicalizarea reprezintă „*un proces de adoptare a unui sistem de convingeri extremiste, incluzând asumarea folosirii, suportului sau facilitării violenței, ca metodă de schimbare a societății*”.⁴

Prima strategie a Uniunii Europene, adoptată în anul 2005, prezintă abordarea asumată, la nivelul comunității europene, de gestionare a fenomenului menționat anterior, având următoarele obiective: prevenție, protecție, urmărire și răspuns. Atenția acordată mediului carceral în raport cu această problemă este generată de unul dintre sub-obiectivele prevenției, și anume, necesitatea concentrării asupra mediilor cheie, propice apariției și dezvoltării fenomenului, printre acestea regăsindu-se și mediul penitenciar.⁵

Procesul de radicalizare, în mediul penitenciar, este definit de existența a șapte etape care prezintă caracteristici specifice, prin intermediul cărora, persoana privată de libertate parcurge progresiv diverse stagii ce generează resimțirea unei adeziuni complete față de ideologia respectivă.

Profesorul Randy Borum, în urma analizelor și studiilor realizate asupra acestei problemă, a identificat patru stări în structura cognitivă a individului ce pot fi valorificate pentru a inocula judecăți de valoare și stări emoționale aferente obiectivelor etapizate ale procesului de radicalizare. Astfel, acesta identifică cele patru stări drept momentul conștientizării sentimentului de nemulțumire, ulterior cel al conștientizării nedreptății cu care acesta se confruntă în societatea în care trăiește, pentru ca, în etapa următoare, să atribuie nedreptățile sociale și eșecurile personale unor factori externi, etapă ce generează distanțarea față de norme și regulile societății și devalorizarea atât a factorilor de decizie, cât și a societății ca întreg.⁶

Astfel, prima etapă a procesului de radicalizare presupune existența unor factori personali, predispozanți, care permit, timpuriu, angrenarea individului în procesul de radicalizare.

Deținuții care prezintă riscul de vulnerabilitate față de acest fenomen nu provin din clasa de mijloc a societății și nu au un background profesional reușit, aceștia fiind, de cele mai multe ori, recidiviști.

Printre factorii personali care contribuie la angrenarea în procesul de radicalizare se numără tulburările psihice existente, comportamentul violent, valorile antisociale, criza de identitate resimțită și stima de sine scăzută.

Simțind nemulțumiri și sentimente de frustrare față de societatea din care fac parte, aceștia se pot orienta către o ideologie care să le ofere mecanisme de înțelegere și să le furnizeze o altă perspectivă asupra sensului existenței și asupra ordinii sociale dezirabile într-un stat.

De asemenea, probleme fundamentale precum supra-aglomerarea și riscurile de manifestări agresive în rândul deținuților sunt caracteristici care generează nevoi precum asigurarea protecției fizice împotriva amenințărilor violente ale celorlalți deținuți.

⁴ Charles, E., Allen, (2007), *Threat of Islamic Radicalization to the Homeland*, Testimony before the U.S. Senate Committee on Homeland Security and Government Affairs, March 14, p. 4.

⁵ <https://www.icf.com/insights/public-policy/preventing-radicalization-in-prisons>, ultima accesare a sursei: 02.12.2019.

⁶ Borum, R., (2011), *Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research*, Journal of Strategic Security, Volum 4, Nr 4, p. 37-62, disponibil la adresa: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1140&context=jss>, ultima accesare a sursei: 15.04.2019.

În fața acestor confruntări, deținuții pot simți necesitatea integrării într-un grup care poate răspunde atât nevoilor de protecție fizică, cât și de “protecție” spirituală, oferindu-le o altă perspectivă asupra existenței individuale.

Așadar, mulți dintre deținuți pot adopta o atitudine victimizatoare (afirmând că acțiunile criminale au fost provocate de către alte persoane), resimțind sentimente de compromitere a identității și, nu în cele din urmă, sentimente de alienare. În acest context, aceștia vor căuta mijloace de a “șterge” faptele criminale anterioare, iar disconfortul spiritual poate fi diminuat prin mesajele religioase de natură extremistă.⁷

Rezumând factorii predispozanți ai persoanelor private de libertate care stau la baza angrenării în procesul de radicalizare, se reține manifestarea sentimentelor de identitate compromisă și de alienare, stimă de sine scăzută și nevoia de apartenență la un grup influent, încercările de a “șterge” faptele criminale, căutarea spirituală, nevoia de a direcționa sentimentul de neputință socială asupra unei entități externe, nevoia primară de asigurare a protecției fizice și absența sentimentului de apartenență la comunitate.

Etapă a doua este definită de factorii contextuali, situaționali și declanșatori ai procesului de radicalizare, printre aceștia numărându-se prezența rețelelor sociale extremiste. Aceste grupuri pot fi formate pe baza afilierii ideologice sau religioase, deținând capacitatea de a furniza deținuților o structură organizațională și un model de stil de viață pe care îl pot adopta în timpul perioadei carcerale. În schimbul beneficiilor pe care apartenența la un astfel de grup le generează, (e.g. protecție fizică), deținuții pot cere noilor “adepti” să adopte mesajul violent și ideologia grupului. Atractivitatea mesajului religios extremist provine din justificarea pe care acesta o oferă acțiunilor deviate ale indivizilor.⁸

Un exemplu aparte de acest tip de mesaj îl reprezintă conceptul american „*Prislam*”, denumind grupurile care folosesc versete din Coran pentru a justifica și a furniza motivații religioase activităților violente. Această formă de mesaj islamic este unică în penitenciar, deoarece încorporează în religie valorile de loialitate și de violență. *Prislamul* este atractiv pentru deținuți deoarece o asemenea ideologie religioasă oferă șansa apartenenței în cadrul unei comunități mari, în care deținuții se simt egali și, mai mult decât atât, prin reinterpretarea acțiunilor deviate, se dezvoltă un nou sens al identității personale. Mai mult, în cadrul acestor comunități formate, se regăsesc formatorii de opinie (liderii grupurilor), care se bucură de un statut privilegiat datorat fie de istoricul faptelor criminale comise (în cazul persoanelor private de libertate condamnate pentru terorism) ori de acțiunile reușite de extindere a propagandei și a procesului recrutării. Bucurându-se de o poziție privilegiată, acest tip de deținuți pot realiza adevărate procese de recrutare și pot susține infrastructura rețelelor sociale și după sfârșitul perioadei carcerale.⁹

Etapă a treia a acestui proces constă în identificarea individului cu mesajul extremist propagat. Astfel, indivizii care urmăresc ghidare spirituală și ideologică încep să se identifice cu mișcările religioase ale căror mesaje rezonază cu experiențele personale, nemulțumirile și frustrările resimțite. În această etapă, persoanele private de libertate sunt influențate atât de factorii individuali, cât și de factorii contextuali, începând să exploreze ideologii și religii extremiste, reconceptualizându-și modul de a se raporta față de sensul personal, viață și societate.

⁷ Mark, S., Hamm, *Prisoner Radicalization: Assessing the Threat in U.S. Correctional Institutions*, disponibil la adresa: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/224085.pdf>, ultima accesare a sursei: 20.05.2019.

⁸ Mark, S., Hamm, *Terrorist Recruitment in American Correctional Institutions: An Exploratory Study of NonTraditional Faith Groups Final Report*, disponibil la adresa: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/220957.pdf>, ultima accesare a sursei: 20.05.2019.

⁹ <http://www.islamicpluralism.org/1814/peter-king-exposes-danger-of-prislam>, ultima accesare a sursei: 02.12.2019.

Conexându-se cu asemenea mișcări și cu indivizi care gândesc asemănător, etapa servește drept catalizatorul celorlalte etape ale procesului de radicalizare.

Etapele următoare (a patra și a cincea) reprezintă desfășurarea procesului de îndoctrinare, în cadrul căruia, credințele extremiste sunt progresiv intensificate de către agenții îndoctrinării, pentru ca, în cele din urmă, să se construiască o adeziune completă față de cauza promovată și angajarea asumată și conștientă în activitățile dezirabile.

În penultima etapă a procesului de radicalizare, denumită terorismul post-penitenciar, cei radicalizați pot manifesta trei tipuri de activități, procesul de radicalizare amplificându-se, dar fără a se transforma în acte teroriste. Astfel, aceștia pot desfășura acțiuni cu scopul finanțării grupărilor teroriste, realizând activități ilegale precum traficul de droguri ori implicându-se activ în zonele de conflict cu scopul de a lupta pe front¹⁰.

Un exemplu în acest sens îl reprezintă cazul lui Farah Mohamed Beledi, un american de origine somaleză. În vârstă de 27 de ani, acesta a fost condamnat pentru un număr de crime printre care se reține asaltul cu arme mortale. După ce a fost eliberat dintr-un penitenciar din Florida, unde a ispășit o sentință de 2 ani, acesta a început să participe la Abu Bakar As-Saddqique Islamic Center, unde procesul de radicalizare a fost finalizat, urmând ca acesta să aleagă plecarea în Somalia.¹¹

În cele din urmă, ultimul tip de activitate se referă la realizarea unui atac terorist, după eliberarea din penitenciar, cazuri caracterizate de o frecvență crescută. Urmărind istoricul personal al teroriștilor celor mai recente cazuri, se observă antecedentele penale ale acestora, cei mai mulți dintre ei având pedepse privative de libertate. Pentru grupările teroriste, recrutarea unor astfel de persoane este avantajoasă, deoarece aceștia au experiență în activitățile ilegale sau violente.

Reîncarcerarea post atac reprezintă ultima etapă a ciclului de radicalizare. În această etapă, se reține statutul privilegiat și imaginea socială de care se bucură condamnații, aceștia devenind noi recrutori.

Concluzionând, se reține importanța existenței factorilor pre-radicalizării, care reprezintă premisele angajării în proces. Alături de acești factori care caracterizează majoritatea populației încarcerate, se situează factorii contextuali, cruciali în furnizarea deținuților a mijloacelor necesare pentru a avansa în parcurgerea etapelor procesului de radicalizare.

Având în vedere imposibilitatea conturării cu exactitate a unui profil al persoanelor cu potențial de angrenare într-un astfel de demers, atenția este redirecționată către măsurile preventive care pot identifica și preîntâmpina evoluția unor astfel de fenomene. Printre aceste măsuri se numără asigurarea unui management performant, monitorizarea demersurilor inițiate pentru inhibarea diferitelor tentative de generare a unei „infrastructuri” (apariția liderilor informal/carismatici, procurarea unor materiale de propagandă, menținerea legăturii cu membrii unui grup terorist) care să permită evoluția fenomenului radicalizării, asigurarea resurselor umane suficiente, punerea la dispoziție a unor instrumente de evaluare a riscului de radicalizare, crearea unor programe de training specializate și, nu în ultimul rând, asigurarea intervenției de specialitate, în acord cu riscurile și nevoile identificate la persoanele private de libertate.

De asemenea, monitorizarea atentă a activității personalului cu atribuții în gestionarea demersurilor directe cu persoanele private de libertate și evitarea realizării unor abuzuri ale drepturilor și libertăților specifice acestei categorii are ca efecte atât subminarea unor cauze ale angajării persoanelor într-un astfel de proces (adoptarea comportamentelor care încalcă

¹⁰http://fair-project.eu/wp-content/uploads/2018/09/Risk-Indicators-Radicalisation-in-Prisons-revised-FINAL_RO.pdf p. 5, ultima accesare în data de: 12.06.2019.

¹¹Laura, Yuen., *FBI confirm man allegedly behind Somali suicide bombing as Minn. Man*, disponibil la adresa: <http://www.mprnews.org/story/2011/06/09/somali-bomber>, ultima accesare în data de: 12.06.2019.

drepturile și libertățile deținuților amplifică atitudinea de victimizare a acestora și alimentează furia față de societate, în ansamblul ei). Oferirea unor alternative funcționale și construirea unei altfel de reprezentări a realității sociale, ar putea diminua vulnerabilitatea angrenării în procesul de radicalizare.¹²

RADICALIZAREA - RECUNOAȘTERE ȘI INTERVENȚIE

Pentru reușita misiunii de a preveni și a stopa derularea fenomenului de radicalizare în sistemul penitenciar, se impune necesitatea identificării și monitorizării categoriilor de grupuri care desfășoară activități ce se pot constitui în amenințări la adresa securității unui stat.

Astfel, în sistemul penitenciar au fost identificate patru categorii de grupuri conexe fenomenului radicalizării:

- extremiștii radicalizați (extremiștii radicalizați reprezintă persoanele private de libertate care au adoptat viziunile extremiste înainte de încarcerare. Există o varietate de activități în care acestea ar fi putut să fie implicate. O parte dintre acestea ar fi putut să săvârșească sau să fi plănuț realizarea unor atacuri de violență. O altă categorie de deținuți se referă la cei care au fost implicați în acțiuni care, deși nu erau violente, erau săvârșite cu intenția de a ajuta sau încuraja terțe persoane să comită acte violente. Acest grup include atât criminali, finanțatori, posibili sinucigași, dar și ideologi, recrutori și propagandiști online);

- persoanele private de libertate care au fost condamnate pentru terorism, dar fără a fi radicalizate în momentul săvârșirii faptelor (a doua categorie de persoane private de libertate include persoanele care au fost condamnate pentru implicare în extremism sau în terorism, dar reprezintă cazuri în care planează suspiciunea că acestea nu erau radicalizate în momentele comiterii faptelor incriminatoare)¹³;

- infractorii de drept comun care se implică în procesul radicalizării în sistemul penitenciar; (această categorie evidențiază eșecul acțiunilor preventive și generează manifestarea unei amenințări iminente la adresa securității dinamice a unităților penitenciare care custodiază astfel de deținuți);

- deținuții vulnerabili în fața acestui fenomen (această categorie necesită o atenție aparte din partea autorităților și o monitorizare a indicatorilor radicalizării. Caracterul vulnerabil al acestora este dat de către factori precum existența unor tulburări psihice, existența valorilor antisociale, existența perseverenței infracționale, manifestarea comportamentelor violente, adoptarea unei atitudini de blamare a societății și distanțarea față de mediul de suport, care conexați anumitor factori contextuali precum prezența unei rețele de radicalizare în mediul penitenciar, accesul la material de propagandă și existența prozeliților și a recrutorilor pot construi premisele necesare angrenării în procesul de radicalizare).¹⁴

¹²COUNCIL OF EUROPE HANDBOOK FOR PRISON AND PROBATION SERVICES REGARDING RADICALISATION AND VIOLENT EXTREMISM, disponibil la adresa <https://rm.coe.int/16806f9aa9>, ultima accesare: 10.12.2019.

¹³Raportul UE CRD privind indicatorii de risc pentru identificarea deținuților radicalizați precum și a deținuților cu risc de radicalizare D22, disponibil la adresa: http://fair-project.eu/wp-content/uploads/2018/09/Risk-Indicators-Radicalisation-in-Prisons-revised-FINAL_RO.pdf, ultima accesare: 10.12.2019.

¹⁴Andrew, Silke, (2014), *Prisons, Terrorism and Extremism. Critical issues in management, radicalization and reform*, New York, Editura Routledge.

DERADICALIZAREA INDIVIDUALĂ VERSUS DERADICALIZAREA COLECTIVĂ

Ulterior abordării aspectelor cheie ale conceptului de radicalizare, menite să determine conștientizarea complexității procesului de radicalizare și a particularităților sale în mediul penitenciar, atenția se îndreaptă către componenta „răspuns” amintită anterior.

Astfel, ca răspuns la apariția și evoluția acestui fenomen, actorii statali și non-statali și-au concentrat resursele asupra identificării unor soluții, printre care, amintim conceptul de de-radicalizare, luând forma individuală sau colectivă.

În acest context, se reține faptul că, un alt factor care a contribuit la contracararea acțiunilor grupărilor teroriste, se constituie în renunțarea la violență și la ideologia care au motivat unele dintre organizațiile islamiste militante. De exemplu, în august 2009, Grupul libian de luptă islamică (LIFG) a emis *Studiile corective despre Înțelegerea Jihadului, responsabilitatea și judecarea oamenilor*. Documentul a reprezentat o schimbare uimitoare pentru LIFG, care a fost membru fondator al Mișcării jihadiste, precum și un partener de lungă durată al Al-Qaeda¹⁵.

În ciuda fondului militant al grupului, în noul manifest, menționat anterior, LIFG precizează că a ajuns la concluzia că „este inacceptabil din punct de vedere religios să folosești violența pentru reformă sau schimbare în țările musulmane” musulmanii nefiind obligați să participe la jihad, decât atunci când infidelii invadau o națiune islamică¹⁶. Astfel, grupul radical-islamic a demonstrat că se deradicalizează, renunțând la ideologia extremistă.

În ceea ce privește de-radicalizarea, aceasta reprezintă un proces prin care individul încetează implicarea sa în acte violente și acțiuni de natură teroristă, procesul fiind destinat să genereze schimbări semnificative asupra dimensiunii ideologice, atitudinale și comportamentale.

Conform lui Omar Ashour (Ashour, 2009), deradicalizarea colectivă începe ca un proces la nivel de elită, pornind de la convingerea unuia sau mai multor indivizi cheie din grupul extremist. În etapa preliminară, un declanșator ridică îndoieli cu privire la angajamentul membrilor față de violență. Pentru entitățile militante, declanșatorul ia, de regulă, forma unei crize strategice rezultate din eforturile de succes ale autorităților/ altor indivizi pentru reprimarea grupului extremist. Când deradicalizarea colectivă conduce la reținerea unui mare număr de membri-cheie, liderii grupului sunt obligați să reconsidere tactica lor, care în următoarea etapă (deliberativă) se poate transforma într-o criză ideologică.

În accepțiunea aceluiași autor, în această perioadă de reflecție, liderii iau în considerare costurile și beneficiile anticipate ale continuării sau încheierii luptei armate. Când utilitatea scontată a deradicalizării depășește utilitatea așteptată a continuării militării, liderii ajung la decizia de a reconceptualiza strategia organizației și de a promova o nouă viziune asupra modului de funcționare și organizare.

În al doilea rând, deoarece deradicalizarea colectivă este, prin conținutul lexical, un proces colectiv, diferă de deradicalizarea individuală. Ulterior abandonării ideologiei de către liderii organizației, aceștia inițiază demersuri de negociere în cadrul grupului extins.

În aceste cazuri, un lider puternic și respectat trebuie să convingă membrii că ideologia grupului se bazează pe o interpretare incorectă a islamului. De fapt, acești lideri persuasivi sunt declanșatorii membrilor grupului de nivel inferior, care încep apoi să dezbată beneficiile continuării luptei armate.

¹⁵ Luis, Martinez, (2007), *The Libyan Paradox*, New York: Columbia University Press, p. 60–70.

¹⁶ Mohmmmed, Ali-Musawi, (2009), *A Selected Translation of the LIFG Recantation Document*, London: Quilliam Foundation, p. 19.

O altă diferență importantă între deradicalizarea individuală și cea colectivă este dată de impactul presiunii persoanelor situate pe aceeași treaptă ierarhică, dar și al influenței rețelelor sociale. Mai exact, în cazurile de deradicalizare individuală, extremiștii care vor să părăsească ideologia, trebuie să se retragă din structura de sprijin social.

Della Porta (2008, p. 85) afirmă că atât deradicalizarea la nivel individual, cât și la nivel de grup sunt procese complementare care se pot consolida reciproc. În plus, se pare că deradicalizarea colectivă poate fi o modalitate mai eficientă de contracarare a extremismului islamist.

Procese de dezangajare și deradicalizare împărtășesc o serie de caracteristici semnificative: existența unui declanșator care slăbește angajamentul față de violență, o dezbatere cu privire la costurile și beneficiile părăsirii grupului de referință și un moment critic care intervine atunci când un membru decide menținerea apartenenței la grup sau părăsirea acestuia. Aceste elemente se identifică, precum au fost expuse anterior, cu etapele de dezangajare și de deradicalizare colectivă¹⁷.

Deradicalizarea individuală se concentrează asupra factorilor personali, abordând atât factorii care generează resimțirea unor dubii și a unor sentimente contrare privind propria apartenență la un grup terorist, cât și factorii care pot reprezenta premisele însușirii programului de de-radicalizare. Astfel, trăirea unor deziluzii privind scopurile grupului, a relațiilor interpersonale din cadrul acestuia și a propriului statut ca membru al acelui grup, dar și stimulentele precum sentința redusă, furnizarea unor servicii educative, desfășurarea unor training-uri și posibilitatea stabilirii unor noi rețele sociale pentru reintegrarea mai bună în comunitate ar putea să atragă persoanele private de libertate către abandonul terorismului.

Printre provocările cu care procesul de-radicalizării individuale se confruntă se numără condiționarea elaborării programului față de mediul de securitate național, tipurile de stimulente și instrumente care sunt necesare în elaborarea programului și modalitățile de asigurare ale acestui program și ulterior eliberării din penitenciar.

Deși sunt asemănări între procesele de deradicalizare colectivă și individuală, există, de asemenea, diferențe importante care necesită a fi remarcate. În primul rând, și cel mai evident, deradicalizarea colectivă este un proces de grup care implică negociere intra-grup între liderii reformatori și restul organizației. Acest lucru are o serie de implicații pentru procesul de deradicalizare, precum tipurile de schimbare care sunt susceptibile să apară și posibilitatea ca grupul să aleagă din nou lupta armată (Omar Ashour, 2009). În al doilea rând, contextul internațional influențează, în mod deosebit, deradicalizarea organizațiilor islamice militante.

Potrivit RAN (Radicalization Awareness Network), sistemele naționale de detenție și de probațiune din comunitatea europeană devin rapid mai implicate în radicalizarea care duce la extremismul violent. Mediul penitenciar poate fi un potențial teren propice pentru materializarea radicalizării, în baza următoarelor riscuri¹⁸:

- posibilitatea recrutării altor deținuți;
- sprijinirea grupurilor extremiste din penitenciar;
- obținerea sprijinului din partea grupurilor extremiste din afara penitenciarelor;
- pregătirea pentru acte ilegale violente extremiste/ideologice inspirate după eliberare; ostilitate față de alte grupuri de deținuți și/sau personal;
- lamentare/frustrări/furie legate de situația încarcerării.

Cu toate acestea, ar trebui subliniat faptul că închisoarea nu este principalul incubator pentru radicalizare. Mai mult, atât sistemele penitenciare, cât și serviciile de probațiune din

¹⁷ Omar, Ashour, (2009), *De-Radicalizing Jihadists the Libyan Way*, Arab Reform Bulletin, 7 aprilie 2009.

¹⁸ <https://ec.europa.eu>, ultima accesare: 06.01.2020.

comunitatea europeană sunt parteneri puternici în eforturile de deradicalizare/dezangajare, reabilitare și relocare a persoanelor radicalizate¹⁹.

În ceea ce privește exclusiv sistemul penitenciar românesc, persoanele private de libertate condamnate pentru săvârșirea sau sprijinirea unor activități al căror scop îl constituie materializarea unor activități radical-violente (până la terorism, inclusiv) reprezintă o categorie aparte a populației carcerale, definită în legislația românească aflată în vigoare drept „deținuți vulnerabili”²⁰. Astfel, se impune elaborarea unor activități specifice mediului carceral, care să fie dedicate atât problematicii fenomenului de radicalizare, cât și problematicii ce vizează gestionarea eficientă a comportamentelor agresive.

Conform Europris²¹, persoanele private de libertate care prezintă semne de radicalizare se caracterizează prin următoarele tipuri de comportamente: nu recunosc autoritatea percepută, inclusiv a imamilor, prezintă rezistență la schimbare, justifică atentatele teroriste și manifestă satisfacție pentru materializarea lor, susțin propaganda teroristă, afișează elemente care sugerează simpatia lor pentru un grup extremist (precum îmbrăcămintea specifică, tatuaje, afișe), influențează negativ alte persoane, refuză cooperarea cu personalul unității penitenciare, în special cu persoanele de sex opus.

Din cadrul legal ce guvernează activitatea sistemului administrației penitenciare românești²², precum și din practica penitenciară, se constată că distincția dintre deținuții condamnați pentru fapte de drept comun și cei condamnați pentru fapte prevăzute de Legea nr. 535/2004 pentru prevenirea și combaterea terorismului reprezintă o provocare. Când infractorii au fost condamnați pentru crime teroriste, se poate presupune că sunt extremiști-violenți, deși chiar și această graniță poate fi destul de vagă. În completare, precizăm că, la momentul actual, legislația specifică sistemului administrației penitenciare românești nu prevede un regim de executare a pedepsei dedicat categoriei extremist-violente/teroriste. Riscul de terorism este analizat într-un context larg de indicatori de risc la adresa siguranței deținerii, în vederea individualizării regimului de executare a pedepsei. Fenomenul radicalizării se menține la un nivel scăzut în mediul penitenciar, fapt pentru care nu se impune implementarea unei măsuri precum cea a creării unui regim de executare destinat categoriei menționate. Menționăm faptul că fenomenul radicalizării este gestionat de sistemul administrației penitenciare românești prin proceduri interne și structură specializată în prevenirea inclusiv a acestui fenomen.

Analizând răspunsurile oferite de către alte sisteme penitenciare europene la această problemă, se reține modelul deradicalizării adoptat de către statul francez, care presupune înființarea în penitenciare a unor unități speciale dedicate persoanelor extremiste și a celor condamnate pentru infracțiuni conexe terorismului. Ca urmare a numeroaselor atentate teroriste care s-au manifestat pe teritoriul francez, politicile publice au vizat elaborarea unor măsuri de combatere a fenomenului radicalizării, instituțiilor din cadrul sistemului de apărare și ordine publică fiind-le suplimentat în mod semnificativ bugetul.²³

Printre rezultatele măsurilor implementate se regăsesc 5 centre dedicate de radicalizării, în cadrul cărora persoanele private de libertate beneficiază de resurse

¹⁹ Idem 17.

²⁰ Hotărârea Guvernului nr. 157/2016 pentru aprobarea Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal.

²¹ <https://www.europris.org/wp-content/uploads/2018/11/Recognizing-signs-English.pdf>, ultima accesare: 06.01.2020.

²² Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal și Hotărârea Guvernului nr. 157/2016 pentru aprobarea Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013.

²³ Regis Duvignau, “France to begin new prison anti-radicalisation programme”, disponibil la adresa <http://europe.newsweek.com/france-begin-new-prison-anti-radicalisation-programme308052?rm=eu>, ultima accesare: 12.06.2019.

incomparabile cu cele alocate sistemului penitenciar, ca ansamblu. Astfel, deținuții incluși în aceste centre sunt supervizați de către un număr crescut de gardieni care au cunoștințe în filosofia salafistă și sunt vizitați de sociologi, psihologi și istorici care au scopul de a combate credințele inoculate prin intermediul propagandei teroriste. De asemenea, deținuții desfășoară activități precum realizarea unor piese de teatru, participă în cadrul unor discuții cu subiect politic și audiază prelegeri care au obiectivul de a corecta percepția acestora asupra disfuncționalității societății. Cei care adoptă o atitudine aversivă față de regulile și modul de desfășurare a perioadei carcerale în aceste centre, sunt excluși din comunitate și sunt reintroduși în sistemul penitenciar obișnuit.²⁴

Selecționarea persoanelor private de libertate care urmează să facă parte din acest program special se desfășoară cu o atenție deosebită, excluzându-se includerea persoanelor ce prezintă un risc de pericolozitate sau asupra cărora există certitudini privind faptul că, ideile jihadiste sunt atât de fundamental inoculate, încât nu există șanse ca acestea să răspundă în mod pozitiv la programul propus.

Modelul colectiv al de-radicalizării adoptat de către autoritățile franceze a cunoscut atât aprecieri laudative, cât și critici care vizează consecințele negative ale concentrării unui număr semnificativ de persoane radicalizate într-o unitate specială. Proximitatea fizică a acestora poate genera îndoctrinarea celor cu o structură a personalității mai slabă de către deținuții ce își asumă roluri de conducere. De asemenea, un alt risc constă în concentrarea unor oratori desăvârșiți care își pot exercita influențele asupra „bazinului” de recrutare.²⁵

În concluzie, complexitatea problematicii radicalizării în mediul penitenciar generează numeroase controverse asupra succesului sau insuccesului preconizat prin implementarea strategiilor de prevenție și combatere a fenomenului. Aceste demersuri inițiate pot avea rezultate pozitive, reușind de-radicalizarea unui număr de deținuți, însă ipoteza conform căreia sistemul penitenciar poate soluționa un fenomen care își are originile în starea de funcționare a societății este una irealistă.

DISCUȚIE

Fenomenul radicalizării în mediul penitenciar generează numeroase controverse asupra definirii strategiilor de prevenție și combatere a acestui fenomen. Având ca obiect al procesului decizional un domeniu de cercetare atât de vast și dinamic, implicit instrumentele elaborate destinate gestionării și contracarării acestor riscuri vor respecta valori precum dinamicitate, oportunitate, utilitate și calitate.

De asemenea, pentru a contribui la componenta preventivă, este preferabil ca personalul sistemului penitenciar românesc să procedeze la încurajarea deținuților din categoria vizată în a lua contact cu lumea exterioară. Acest demers trebuie să fie desfășurat luând în calcul și riscurile care pot fi asociate cu capacitatea persoanelor extremist-violente custodiate de a comunica cu persoane din grupul ideologic. Tot sub egida asigurării componentei preventive, este necesar ca personalul angrenat în activități directe cu persoanele vizate și lucrătorii responsabili cu menținerea siguranței penitenciare să cunoască trăsăturile specifice fenomenului discutat.

²⁴ Christopher de Bellaigue, *“Are French prisons ‘finishing schools’ for terrorism?”*, disponibil la adresa <http://www.theguardian.com/world/2016/mar/17/are-french-prisons-finishing-schools-for-terrorism>, ultima accesare: 12.06.2019.

²⁵ Henry, Samuel, *“France to open ‘deradicalisation centres’ in every region to tackle Islamist threat”*, disponibil la adresa <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/09/france-to-open-de-radicalisation-centres-in-every-region-to-tack/>, ultima accesare: 12.06.2019.

Pentru a asigura climatul de securitate dinamică, printre atribuțiile principale ale structurii din sistemul penitenciar românesc, specializate și în prevenirea terorismului²⁶, se numără identificarea activităților neconforme cu legalitatea, cu regulamentul de funcționare a unităților penitenciare, precum și transmiterea ulterioară a acestora către factorii decidenți, în vederea sprijinirii actului decizional.

Prin atenția acordată preocupărilor persoanelor custodiate, cât și îndeplinirii atribuțiilor de serviciu, lucrătorii Direcției Prevenirea Criminalității și Terorismului procedează la identificarea deținuților cu intenții de a recruta membri ai populației carcerale și a celor care sunt radicalizați. Capacitatea de a colecta, evalua, corobora și disemina informații referitoare la deținuții extremiști contribuie la asigurarea siguranței penitenciare și la prevenirea extinderii/ materializării fenomenului radicalizării și extremismului violent.

Astfel, Direcția Prevenirea Criminalității și Terorismului furnizează date și informații relevante pentru prevenirea apariției unor evenimente negative și pentru crearea unei imagini de ansamblu asupra unor stări de fapt de la nivelul populației carcerale. Acesta este un aspect cheie al securității dinamice.

Un alt element esențial pe care îl furnizează DPCT este instruirea personalului cu privire la noțiunile teoretice referitoare la fenomenul radicalizării și extremismului violent. Este esențial ca personalul unităților penitenciare care custodiază persoane extremiste să fie instruiți corespunzător pentru a recunoaște semnele de radicalizare la violență. Acest lucru este important mai ales pentru cei care sunt în contact direct cu deținuții expuși riscului de radicalizare.

Instruirea referitoare la identificarea și gestionarea fenomenului, precum și conștientizarea nevoilor indivizilor cu risc determină funcționalitatea optimă a activităților în care este angrenat personalul penitenciar pe linia recunoașterii acelor persoane aflate în procesul de radicalizare. Cu toate acestea, bagajul informațional complex și dinamica schimbărilor comportamentale și operaționale survenite în procesul de radicalizare/ în grupul extremist violent prezintă o provocare pentru persoanele responsabile cu instruirea continuă a personalului.

Prin urmare, formarea profesională pe palierul fenomenului radicalizării este necesară pentru a-i ajuta pe polițiștii de penitenciare să recunoască și să interpreteze semnele de radicalizare la violență și să susțină factorii decizionali în luarea unei decizii referitoare la implementarea unor intervenții adecvate.

Gestionarea corectă a persoanelor private de libertate extremist-violente/ radicalizate reduce oportunitățile de evadare, de abatere și stabilire de legături nepermise cu mediul exterior. Îmbunătățirea mediului penitenciar - poate contribui, de asemenea, la optimizarea climatului carceral, în vederea prevenirii extinderii/ inițierii procesului de radicalizare sau de coagulare a grupurilor extremiste. Din documentele existente pe site-urile organizațiilor EuroPris, RAN și cel al proiectului R2Pris²⁷, putem conchide că interacțiunile personalului penitenciar caracterizate de comportament pozitiv și asertiv cu persoanele private de libertate vizate pot crea premise favorabile schimbărilor comportamentale la persoanele vizate.

În acest sens, RAN susține că o relație profesională puternică, stabilită cu deținuții cu risc poate minimiza stresul acestora și poate facilita tranziția către reinserția socială²⁸. Corelativ, EuroPris afirmă că personalul facilitează reintegrarea și poate fi adesea promotorul

²⁶ denumită Direcția Prevenirea Criminalității și Terorismului (DPCT), cu unitate de muncă în cadrul Administrației Naționale a Penitenciarelor și unităților subordonate.

²⁷https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network_en, <https://www.europris.no>, www.r2pris.org, ultima accesare: 06.01.2020.

²⁸ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/docs/prison-and-probation-interventions_en.pdf.

schimbării, motiv pentru care personalul este unul dintre activele cele mai valoroase pentru un sistem penitenciar.²⁹

Se rețin eforturile și demersurile sistemului administrației penitenciare românești de a preveni dezvoltarea fenomenului radicalizării la nivel național, cât și de a se alia politicilor europene, având ca obiective valorificarea experienței și expertizei deținute de către instituțiile partenere - fapte demonstrate prin participarea activă a reprezentanților Administrației Naționale a Penitenciarelor la proiectele europene DERAD³⁰, PRALT³¹ și R2Pris, materializate prin:

- sesiuni de instruire și furnizare de materiale și teste de cunoaștere a fenomenului, prin intermediul platformei DERAD;
- dobândirea dreptului de a utiliza instrumentele din cadrul R2PRIS în sistemul penitenciar românesc;
- contribuirea la elaborarea Manualului de prevenire a radicalizării juvenile (realizat în cadrul proiectului PRALT).

În final, reiterăm necesitatea tratării acestui fenomen din perspectivă multidisciplinară (educațională, psihosocială, sistemică - prin sectoarele de specialitate din sistemul penitenciar românesc).

BIBLIOGRAFIE

Allen, Ch., E., (2007). *Threat of Islamic Radicalization to the Homeland*, Testimony before the U.S. Senate Committee on Homeland Security and Government Affairs, March 14, p. 4.

Ashour, O., (2009), *De-Radicalizing Jihadists the Libyan Way*, Arab Reform Bulletin.

De Bellaigue, C., *Are French prisons 'finishing schools' for terrorism?*, disponibil la adresa <http://www.theguardian.com/world/2016/mar/17/are-french-prisons-finishing-schools-for-terrorism>.

Borum, R., (2011), *Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research*, Journal of Strategic Security, Volum 4, Nr. 4, p. 37-62, disponibil: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1140&context=jss>.

COUNCIL OF EUROPE HANDBOOK FOR PRISON AND PROBATION SERVICES REGARDING RADICALISATION AND VIOLENT EXTREMISM, disponibil la adresa <https://rm.coe.int/16806f9aa9>.

Della Porta, D., (2008), *Approaches and Methodologies in the Social Sciences. A Pluralist Perspective*, Londra, Cambridge University Press.

Duvignau, R., *France to begin new prison anti-radicalisation programme*, disponibil la adresa <http://europe.newsweek.com/france-begin-new-prison-anti-radicalisation-programme308052?rm=eu>.

EuroPris, <https://www.euopris.org/wp-content/uploads/2018/11/Recognizing-signs-English.pdf>.

Halverson J., R., H., L., Goodall, Jr. and Corman S., R., (2011), *Master Narratives of Islamist Extremism*, New York, Ed. Palgrave Macmillan.

Hamm, M., S., *Prisoner Radicalization: Assessing the Threat in U.S. Correctional Institutions*, disponibil la adresa: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/224085.pdf>.

²⁹ <https://www.euopris.org/topics/staffing/>, ultima accesare: 06.01.2010.

³⁰ Accesibil la adresa <https://www.traininghermes.eu/>, ultima accesare: 06.01.2010.

³¹ www.oijj.org/en/prevention-juvenile-radicalisation-introduction, ultima accesare: 06.01.2010.

Hamm, M., S., *Terrorist Recruitment în American Correctional Institutions: An Exploratory Study of NonTraditional Faith Groups Final Report*, disponibil la adresa: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/220957.pdf>.

Harris, R., James, K., and the JIS Conspiracy, disponibil la adresa: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/enemywithin/reality/james.html>.

Hotărârea Guvernului nr. 157/2016 pentru aprobarea Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal.

Huntington, P., S., (1998), *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, București, Editura. Antet.

Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, cu modificările și completările ulterioare.

Martinez, L., (2007), *The Libyan Paradox*, New York, Columbia University Press.

Musawi, M., A., (2009), *A Selected Translation of the LIFG Recantation Document*, Londra, Quilliam Foundation.

Neumann, P., R., (2010), *Prisons and Terrorism, Radicalisation and De-radicalisation in 15 Countries*, The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence, Londra, Ed. King's College London.

Proiectul R2PRIS disponibil la www.r2pris.org.

Proiectul DERAD accesibil la adresa <https://www.traininghermes.eu/>.

Proiectul PRALT accesibil la www.oijj.org/en/prevention-juvenile-radicalisation-introduction

Radicalization Awareness Network, disponibil la <https://ec.europa.eu>.

Raportul UE CRD privind indicatorii de risc pentru identificarea deținuților radicalizați precum și a deținuților cu risc de radicalizare D22, disponibil la adresa: http://fair-project.eu/wp-content/uploads/2018/09/Risk-Indicators-Radicalisation-in-Prisons-revised-FINAL_RO.pdf.

Samuel, H., *France to open 'deradicalisation centres' in every region to tackle Islamist threat*, disponibil la adresa <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/09/france-to-open-de-radicalisation-centres-in-every-region-to-tack/>.

Silke, A., (2014), *Prisons, Terrorism and Extremism. Critical issues in management, radicalization and reform*, New York, Ed. Routledge.

Yuen, L., *FBI confirm man allegedly behind Somali suicide bombing as Minn. Man*, disponibil la adresa: <http://www.mprnews.org/story/2011/06/09/somali-bomber>.

http://fair-project.eu/wp-content/uploads/2018/09/Risk-Indicators-Radicalisation-in-Prisons-revised-FINAL_RO.pdf.

<https://www.icf.com/insights/public-policy/preventing-radicalization-in-prisons>.